

אכן, דרושה מהפכה גדולה

שי חולדאי

"...ישנו שבר בעולם ההלכה. השבר הוא בתחושה הרווחת בציבורים רחבים מאוד, ואף בחלק מן הציבור האורתודוקסי עצמו, כי מורי ההלכה מנותקים מן המציאות היום-יומית של שדרות רחבות בעם היהודי. ההלכה הנפסקת היום... אינה מבקשת להתמודד עם הנהגת מערכות לאומיות וחברתיות במלוא היקפן..."¹ כך כותבת העיתונאית במבי שלג לרב גורן, שהיה בעל דימוי של רב חדשני ומקורי, שניסה להתמודד עם התאמת ההלכה למציאות. שורש הטיעון שלה במכתבה הנ"ל הוא שהציבור היהודי בישראל, שההלכה צריכה להתמודד עם אורחות חייו, הוא הציבור היהודי כולו ולא הציבור הדתי בלבד.

קריאה זו הולמת, בעיקרה, את קריאתו של יואב שורק בגיליון האחרון של **אקדמות** (אלול תשנ"ח) וקריאות רבות נוספות שנשמעו ונשמעות בנושא זה. דווקא כמי שנמצא בתוך הציבור היהודי, שקביעותיהם של מורי ההלכה בני-זמננו לא משנות, כביכול, את אורחות חייו - נראות לי קריאות אלה בעלות חשיבות גדולה ואני תוהה, כקורא נאמן של **אקדמות**, אם כתב-העת הזה ובית-מורשה כאביו מולידו, יוכלו להיות השופר הנחוץ כל-כך לתביעה להתאמה טובה יותר בין ההלכה העתידית בישראל לבין המציאות, ויצירת תורה שהיא באמת "תורת-חיים" ליהודי ישראל כולם.

המציאות המרה בישראל מורה על כך שהמדינה היהודית הצליחה להביא לפריחה גדולה של האפשרויות לעיסוק בלימוד תורה והלכה, אך, לדאבון לב, עיסוק זה אינו מקרב את הציבור הלומד אל המדינה, אלא, להפך, מרחיק אותו ממנה. אלפי מורים,

רבנים ופוסקים, מלמדים מאות אלפי תלמידים במימון מלא של המדינה, שאת המשטר החברתי שלה ואת השיטה - הפגומה באורח אנוש - על-פיה הם חיים ופורחים, הם אינם מקבלים באופן מהותי. זהו מצב טראגי בו "...התורה כתובות - מפרשת ומעריכה עולם אחר מזה בו אנו חיים. יש כאן מצב טראגי של תרבות שמצויה בעולם אחר מזה שבו מצויים בניה. הזרות היא חיובית ושלילית: חיובית במובן זה, שהתורה נותנת לנו כלים רבים לפרש מציאות שכבר איננה, ולתפקד בתוכה; ושלילית במובן זה, שהתורה איננה נותנת לנו כלים לפרש את המציאות בה אנו חיים".²

ההרגשה בצד החופשי של החברה בישראל הוא, שלהוציא מספר קטן מאוד של גופים שמנסים לשנות מציאות עגומה זו,³ אין בעולם ההלכה העכשווי בישראל "חרדים" לנושא של התאמת ההלכה לחברה הישראלית העצמאית במדינת ישראל המודרנית. האם יהיו אקדמות ובית מורשה בית היוצר לגישה זו?

אחת הבעיות הקשות בהתייחסות של יהודי חפשי לנושא היא בכך, שמצד אחד התביעות להתאמה מצדו הן משמעותיות מאוד, גם בתחום הערכי-אמוני ולא רק בהלכות "טכניות", ומצד שני כל הצגת עמדה יכולה להתפרש כאילו הוא "מקבל אצבע ורוצה את כל היד". טענה נכונה תהיה גם הטענה כי מי שאינו מקיים את ההלכה לפי פסיקות הפוסקים, אל לו להתערב בהליכים השונים ואל לו להתערב בשיקולים הקשורים לפסיקה זו. אני מודע לצדקתן של טענות אלו, אך מציב מנגד את הטענה כי יתכן שפסיקות מסוג אחר והצגת אפשרויות אחרות לחיות עפ"י ההלכה, היו גורמות לחלוקה אחרת של הציבור היהודי בישראל, בין מקיימי הלכות לבין החופשיים מהלכות.

התאמה ערכית

נראה לי שנוח ביותר להבהיר את עמדתי בנושא זה דרך השוואה בין שני מאמרים שהתפרסמו באקדמות בזמן האחרון. כפי שכבר ציינתי, בגיליון ה' התפרסם מאמר ארוך המבקש התאמת ההלכה לחיים במישורים טכניים-מעשיים כמו התייחסות לשופינג, לנושאי חניה, האזנה לרדיו בימי בין-המצרים, גילוח

ההרגשה בצד החופשי של החברה בישראל הוא, שאין בעולם ההלכה העכשווי בישראל "חרדים" לנושא של התאמת ההלכה לחברה הישראלית העצמאית במדינת ישראל המודרנית. האם יהיו 'אקדמות' ו'בית מורשה' בית היוצר לגישה זו?

וביטול ברכת המזון לעת "נשנוש". איני מזלזל בצורך לטפל בנושאים כאלה כדי להתאים את אורחות חייו של היהודי לחיי המודרנה, אך כל המישור הזה נראה בעיני כמישור משני.⁴ לעומת זאת, בגיליון שלפניו התפרסם מאמר קצר, תכליתי וישיר על ברכת "שלא עשני אשה",⁵ הנראה בעיני כהולם את דרישת ההתאמה במלואה. מאמר זה תוקף את הברכה המסורתית הנהוגה במסגרת ההלכה העכשווית מנקודת מבט אתית-עקרונית וקורא לשינוי הברכה בגלל התנגשותה עם עקרונות אתיים אשר, בניגוד לעבר, הם עדיפים היום. זוהי הצעה להתאמה ערכית ולא טכנית של ההלכה למציאות.

המבנה החברתי של ה"אומות המתקנות" בעולם של היום, מבוסס על ערכים אמוניים חשובים ששוויון ערך האדם ומתוכו שוויון ערך האומות הוא, אולי, החשוב שבהם. ביסוסה של ההשקפה היהודית על ערכים אלה הוא תנאי לכך, שתתקבל על דעת החברה היהודית כולה בישראל.⁶ מאמרו של חגי בן-ארצי יוצא מתוך נקודת מוצא שאין כל אפשרות ליהודי מודרני להתפלל "ברוך שלא עשני אשה", מבלי לפגוע

בעיקרון חשוב של השקפת-עולמו ולכן חייב להימצא פתרון הלכתי לפירכה זו. זוהי, בעיניי, השאלה המרכזית בנושא של התאמת ההלכה למציאות המודרנית.

יתכן שפסיקות מסוג אחר והצגת אפשרויות אחרות לחיות עפ"י ההלכה, היו גורמות לחלוקה אחרת של הציבור היהודי בישראל, בין מקיימי הלכות לבין החופשיים מהלכות

אביא דוגמה מודרנית שתבהיר את עמדתי. בספר שו"ת בן-זמננו נשאל רב ישראלי, המשמש גם כמפקד בכיר בצה"ל, את השאלה הבאה: "בתפקידי כחובש קרבי, נדרשתי ע"י מפקדי לטפל במחבל ערבי שנפגע בשבת. הטיפול היה כרוך בפעולות שיש בהם (כך במקור - ש.ח.) איסורים מדרבנן ואולי אף מדאורייתא (הכנסת עירוי לווריד, חיתוך פלסטר לפי מידה וכד'). האם מותר לי לעשות זאת?"⁷ תשובת הרב מתחילה במלים המהממות הבאות: "אם אפשר היה להמנע מלטפל בו, כמובן שכך צריך לעשות...". ולאחר דיון בהלכות יילוד אשה נכרית בשבת והלכות נוספות בשו"ע מתקבלת, להקלתנו הרבה, תשובה חיובית כי מותר לטפל במחבל פצוע בשבת. אך מעניינת ההנמקה לתשובה חיובית זו. סיכום התשובה כך הוא: "מותר לטפל במחבל פצוע בשבת, מהטעם שאם לא נעשה זאת עלולים חיי יהודים

בחו"ל להיות בסכנה. טעם נוסף, שבדרך כלל השב"כ מעוניין במחבל כשהוא חי על מנת לחקרו".

מאיזה עולם לקוח שו"ת זה? אם יש דוגמה מובהקת למנותקות ההלכה מעולמנו היא

מקופלת בשורות מעטות אלה, ויש לזכור כי מדובר בחיי אדם! מאיזה עולם בא שואל השאלה, חייל בצה"ל ואיזה עולם מוסרי הוא מייצג? מאין בא הרב - המפקד ומהם מקורותיו למתן התשובה? איזה עולם מוסרי מיוצג ע"י התשובה וההנמקות שלה? נראה לי כי מגזר יהודי רחב צריך להצטרף לתביעה להתאים מחדש את ההלכה לצורך מתן תשובות והנמקות אחרות לשאלות כאלה.

המפתיע בנושא זה בעיניו של בור ועם-הארץ כמוני, הוא המצב, שבמבט שטחי נראה שהבעיה כלל אינה קימת. בפעם הראשונה שמעתי את הביטוי "הציווי הקטגורי של הלל הזקן" מפיו של אהרון ידלין, שר החינוך לשעבר ואיש קיבוץ חצרים, וביטוי זה נראה לי כהולם את היהדות ומתאימה גם לימינו. הצווי המטא-הלכתי ומטא-אתי של שוויון האדם והתאמת ההלכה אליו - אחרי סטיות שנבעו מצרכים היסטוריים - נראה לי כבר-ביצוע בקלות. יש להגיע למצב בו כלל לא תישאל שאלה כמו זו שהוצגה, אבל אם תישאל תהיה התשובה עליה, "כן, כמובן, זהו הכלל הראשון ביהדות והכלל הראשון של שמירת-שבת, גם אם היו פסיקות היסטוריות אחרות שנבעו ממצבים אחרים".

זוהי השליחות שנראית לי כשליחות הולמת את בית-מורשה, שאת אחד ממוריו אני מכיר אישית והערכתי אליו אינה ניתנת לביטוי מילולי, ולכתב העת **אקדמות** שהתחיל במצווה. אכן, דרושה מהפכה גדולה.

הצווי המטא-הלכתי ומטא-אתי של שוויון האדם והתאמת ההלכה אליו - אחרי סטיות שנבעו מצרכים היסטוריים - נראה לי כבר-ביצוע בקלות

הערות

- 1 במבי שלג, "על שבר ההלכה והרבנים המנותקים מהמציאות היומיומית", **אדרבה**, (הוצאת גשר), גליון מס' 14, סיון תשנ"ח.
- 2 יואב שורק, "דרושה מהפכה", **אקדמות**, ה', אלול תשנ"ח, עמ' 55.
- 3 בולט בשטח מבחינה זו הוא מרכז הרצוג מיסודו של הקיבוץ הרתי, אשר עוסק בשאלות אלה של סמכותו ויכלתו של הפרשן להתאים את ההלכה למציאות. הפרסומים של המרכז וחברות

- העבודה בנושאים כגון מעמד האישה, המשטר הדמוקרטי והיחס אליו, סמכות ואוטונומיה ועוד, משמשים כלי חשוב לכל יהודי חפשי ולכל מחנך העוסק עם חניכיו בנושאים אלה.
- 4 הכוונה למאמרו הנ"ל של יואב שורק. אני חוטא לו במקצת בדרך בה הוצג המאמר. יש בו גם תביעה לבחינה מחודשת של ההתייחסות לאומות העולם (במיוחד ארה"ב ותרבותה) ואם הכוונה היא לטיפול הלכתי מקיף בסוגיה זו, שהיא סוגיה בעייתית מאוד, כידוע, הרי זוהי תביעה לשינוי עקרוני-מוסרי ממדרגה ראשונה. גם הצעתו של יואב שורק להקים בתי מדרש חדשים, משותפים למגזרים השונים של החברה הישראלית נראית לי טובה מאוד. על היחס אל הנכרי בהלכה המסורתית ראה: **בין ישראל לעמים**, (הגות - מאסף למחשבה יהודית, חלק ב'), ירושלים תשמ"ה, בעיקר מאמרו של יחזקאל כהן, "חיי הנכרי - ערכם והיחס אליהם בתקופת התנאים", עמ' 91 - 124, הכולל מאות מובאות בנושא זה.
- 5 חגי בן-ארצי, "ברכת 'שלא עשני אשה' - האם יש אלטרנטיבה?", **אקדמות**, ד' (שבט תשנ"ח), עמ' 129 - 130.
- 6 להצגה נאה של הבעיה ראה: ח"י רות, "התנודה המוסרית באתיקה היהודית", **הדת וערכי האדם**, ירושלים תשל"ג, עמ' 89 - 106, שם כתב, בין היתר: "...לא יהיה זה בלתי הוגן לומר כי אתיקה יהודית...אינה כלל בנמצא" ותבע קביעת נורמות מוסריות כעדיפות על נורמות אחרות. רבות נכתב כנגד עמדתו זו וחשוב לי לציין במיוחד את תשובתו של שלום רוזנברג במאמרו "ההלכת בדרכיו", מ' חלמיש וא' כשר (עורכים), **פילוסופיה ישראלית**, תל-אביב תשמ"ג. ואולם גם תשובה יפה זו מבהירה את הבעייתיות שיש ליהודי מאמין לקבל נורמות מוסריות כאלה כעדיפות על אחרות. ראוי לציין כי גם במאמרו של רוזנברג, "שירת המלאכים", **אקדמות**, ה', הוא עוסק בדיוק בנושא זה באופן מלומד והוא מוכיח כי במישור ההומניסטי הוביל גורלו ההיסטורי של עם ישראל את המחשבה ההומניסטית בכיוון של נסיגה ולא בכיוון של התקדמות. אין במאמר הבעת דעה, שיהודי כמוני מצפה למצוא בו, כי יש לחזור לחשיבה נורמטיבית מוסרית כמובילת פרשנות ופסיקה הלכתית.
- 7 הרב אבי רונצקי, **כחיצים ביד גיבור - שו"ת בענייני צבא ומלחמה**, ירושלים תשנ"ו, עמ' 59 - 61.